

Никола В. Радосављевић*
Универзитет у Београду
Филолошки факултет
Катедра за српски језик
са јужнословенским језицима

https://doi.org/10.18485/ai_fonefonosj.2020.ch4
811.163.41'342.8

ПРОЗОДИЈСКЕ ПОСЛЕДИЦЕ
СКРАЋИВАЊА ОСНОВЕ:
СУФИКСАЛНА ТВОРБА ИМЕНИЦА
СА НУЛТИМ СУФИКСОМ (-Ø)**

У раду се са синхронијског гледишта разматра акценат именица насталих суфиксалном творбом са скраћеном основом и нултим суфиксом (-Ø). Пружа се типологија ових именица према броју слогова, врсти њихових мотивних речи, акценатским парадигмама којима припадају и акценатским алтернацијама између њих и њихових мотивних речи, и испитују се фактори који утичу на формирање њиховог акцента. Указује се на евентуалне недоследности у лексикографској обради. Циљ рада је да се допринесе проучавању и разумевању акцента у творби именица.

Кључне речи: савремени српски језик, прозодија, акценат, акценатске алтернације, суфиксација, именице, нулти суфикс (-Ø).

* radosavljevicnikola@gmail.com

** Рад је настао у оквиру пројекта *Српски језик и његови ресурси: теорија, опис и примене* (178006), који финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

0. Увод

0.1. Предмет рада је акценат именица насталих суфиксацијом са скраћеном основом и нултим суфиксом (-∅), тј. именица којима се у суфиксацији из творбене основе уклањају фонемски и(ли) морфемски елементи а не додаје нови видљиви фонемски материјал (Клајн 2003; Ђорић 2008, 2015; Маројевић 2012). Специфичност формирања њиховог акцента огледа се у томе што је оно примарно резултат скраћивања силабичке структуре творбене основе. У досадашњим испитивањима акцента у суфиксалној творби (Николић 1962а, 1963, 1970, 1971; Ракић 1992; Дешић 2013) овим именицама није посвећивана детаљна и систематска пажња.

0.2. С ослањањем на дериватолошке анализе у Клајн 2003, Ђорић 2008, 2015 и Маројевић 2012, акценатовани корпус је ексцерпиран из *Речника српскога језика* (2011; у даљем тексту: РСЈ2011) и *Обратног речника српскога језика* М. Николића (2000; у даљем тексту: ОР), извршена је творбена анализа ексцерпираних именица и њихове мотивне речи су акцентоване према поменутиим речницима.

У раду ће се наводити само екавски облици, будући да су правила њиховог акценатског односа према одговарајућим ијекавским варијантама већ одраније позната (Јокановић Михајлов 2013: 32–37).

0.3. Задаци су следећи:

- 1) да се ексцерпиране именице класификују према:
 - 1а) броју слогова у ном. јд.;
 - 1б) врсти њихових мотивних речи;
 - 1в) код вишесложних девербативних именица, морфолошкој парадигми којој припадају (Стевановић 1991б) и присуству префикса у творбеној основи;
 - 1г) акценатским типовима и парадигмама којима припадају (Даничић 1925; Стевановић 1991а; Дешић

1976);

1д) акценатским типовима њихових мотивних речи, како би се виделе акценатске алтернације између њих и њихових мотивних речи (Николић 1962б);

2) да се утврди број именица који припада свакој наведеној групи, узимајући у обзир именице код којих у речницима нема неслагања око њиховог акцента.

0.4. Циљеви су следећи:

1) формирање типологије именица насталих суфиксалном творбом са скраћеном основом и нултим суфиксом према наведеним прозодијским и дериватолошким критеријумима;

2) указивање на факторе у домену прозодијско-дериватолошког интерфејса који утичу на образовање акцента ових именица;

3) указивање на евентуалне недоследности код акценатских решења у речницима;

4) у целини, да се допринесе проучавању и разумевању акцента у творби именица.

1. Акценатски типови једносложних именица насталих суфиксацијом са скраћеном основом и нултим суфиксом (- \emptyset)

1.0. У корпусу налазимо 64 једносложне именице, од којих је 61 девербативна, две су деноминалне и једна је деадјективна.

1.1. Девербативне именице

1.1.0. Мотивни глаголи ових именица припадају следећим акценатским типовима – наводимо их у паровима „акценатски тип глагола свр. вида : акценатски тип глагола несвр. вида" (ако су могући мотивни

глаголи оба вида)”, где се косом цртом („/”) означавају дублетни ликови, а број у загради испред њих означава шифру која ће их представљати у наредним тачкама:

(1а) *прати-пѐрѐм* : *писати-пишиѐм*; (1б) *пѝти-пѝјѐм*; (1в) *пѝти-пѝјѐм* : *писати-пишиѐм*; (1г) *вѝдети-вѝдѝм*; (1д) *вѝдети-вѝдѝм/ћѝтати-ћѝтѝм*; (1ђ) *вѝдети-вѝдѝм/писати-пишиѐм*; (1е) *вѝдети-вѝдѝм/писати-пишиѐм* : *читати-читѝм*; (1ж) *вѝдети-вѝдѝм/писати-пишиѐм* : *ћѝтати-ћѝтѝм*; (1з) *вѝдети-вѝдѝм/писати-пишиѐм* : *писати-пишиѐм*;

(2а) *читати-читѝм*; (2б) *читати-читѝм/дòлазити-дòлазѝм*; (2в) *читати-читѝм* : *писати-пишиѐм*;

(3а) *рати-растѐм*; (3б) *трѐсти/трѐсти-трѐсѐм*, (3в) *ћѝтати-ћѝтѝм*;

(4а) *зѝти-зòвѐм*, (4б) *вòлети-вòлѝм*; (4в) *вòлети-вòлѝм/читати-читѝм*, (4г) *вòлети-вòлѝм/писати-пишиѐм*, (4д) *вòлети-вòлѝм/вѝдети-вѝдѝм* : *писати-пишиѐм*;

(5а) *писати-пишиѐм*; (5б) *писати-пишиѐм* : *ћѝтати-ћѝтѝм*, (5в) *писати-пишиѐм* : *вòлети-вòлѝм/читати-читѝм/писати-пишиѐм*.

1.1.1. Девербативне именице ове групе припадају следећим акценатским типовима (број иза примера се односи на акценатски тип мотивног глагола):

1.1.1.1. *плѧч*, -а: *шав* (1б), *плач* (1г), *вођ* (4б);

1.1.1.2. *скòк*, *скòка*: *скуп* (1г), *склоп*, *скок*, *слом* (4б);

1.1.1.3. *плѧч*, -а / *скòк*, *скòка*: *збег* и *спор* (2а);

1.1.1.4. *лѐт*, -а: *збир* (1б), *газ*, *кас*, *пад*, *рез* (1г), *туж*¹ (1д), *трк* (1е), *цик* (1ж), *струг* (1з), *хук* (5в), *бег*, *чин* (2а), *лет* (2в), *раст* (3а), *вез* (3б), *звек*, *зуј*, *јек*, *мук*, *свраб*, *цивил* (3в), *зов* (4а), *квар*, *низ*, *рад* (5а), *крик* (поред *криѝци*) (5б);

1.1.1.5. *плѧч*, -а / *лѐт*, -а: *њух* (1ђ), *звон* (2а), *спуст* (4д);

1 Може се сматрати и немотивисаном (Клајн 2003: 173).

- 1.1.1.6. *трѹд*, *трѹда* (5а);
- 1.1.1.7. *лѡв*, *лѡва*: *лов*, *пој*, *пост*, *тов* (2а), *род* (2в), *ков* (4б), *ров* (4в), *ход* (4г);
- 1.1.1.8. *плӑч*, *-а* / *лѡв*, *лѡва*: *збор* (1а), *створ* (4г);
- 1.1.1.9. *скѡк*, *скѡка* и *лѡв*, *лѡва*: *коп* (2а);
- 1.1.1.10. триплетно – *плӑч*, *-а* / *скѡк*, *скѡка* / *лѡв*, *лѡва*: *лом* (2а), *вод* (4г);
- 1.1.1.11. *мѡћ*, *мѡћи*: *лаж*, *моћ²* (4б);
- 1.1.1.12. *бѹт*, *бѹти* / *бѹт*, *-и³* (1б);
- 1.1.1.13. *чӑр*, *-а* / *чӑр*, *-и* (морфолошки дублетне именице између I и IV Стевановићеве врсте): *блуд* (3в), *чар* (5а).

1.1.2. Код следећих примера речници дају различита решења:

ПРИМЕР	Акц. тип у РСЈ	Акц. тип у ОР
<i>пев</i>	<i>плӑч</i> , <i>-а</i> / <i>лѣт</i> , <i>-а</i>	<i>пѣв</i>
<i>слив</i>	<i>плӑч</i> , <i>-а</i> / <i>лѣт</i> , <i>-а</i>	<i>слив</i>
<i>спис</i>	<i>плӑч</i> , <i>-а</i>	<i>плӑч/спѣс</i>
<i>ток</i>	<i>лѣт</i> , <i>-а</i> / <i>лѡв</i> , <i>лѡва</i>	<i>тѡк/тѡк</i>

1.1.3. У Табели 1 дат је преглед наведених именица према њиховим акценатским типовима и типовима њихових мотивних глагола:

-
- 2 С тим да 1. л. јд. и 3. л. мн. презента глагола моћи услед његове ирегуларности излазе из типа (: вољети-вољим).
- 3 РСЈ2011 примарно према *бѹт*, *бѹти*.

	1										2			3			4					5	
	1а	1б	1в	1г	1д	1ђ	1е	1ж	1з		2а	2б	3а	3б	3в	4а	4б	4в	4г	4д	5а	5б	5в
плӑч, -а (3)		1														1							
скѡк, скѡка (4)						1										2		1					
лѣт, -а (2б)		1	4	1	1	1	1	1	1	2	1	1	1	6	1						3	1	1
трудо, трудо (1)																					1		
лов, лѡва (8)										4	1					1	1	1					
плӑч, -а / скѡк, скѡка (2)										2													
плӑч, -а / лѣт, -а (3)						1				1									1				
плӑч, -а / лѡв, лѡва (2)	1																	1					
скѡк, скѡка / лов, лѡва (1)										1													
плӑч, -а / скѡк, скѡка / лѡв, лѡва (2)										1								1					
мѡћ, мѡћи (2)																2							
бѣт, бѣти / бѣт, -и (1)	1																						
чѡр, -а / чѡр, -и (2)																							
УКУПНО (од 57)	1	2	1	5	1	2	1	1	1	1	1	1	1	7	1	6	1	4	1	5	1	1	1

Табела 1: Број једносложних deverbativних именица према њиховим акценатским типовима и акценатским типовима њихових мотивних глагола

1.2. Деноминалне су једино именице I Стевановићеве врсте *кам* (: *кăмѣн*) и *плам* (: *плăмѣн*), које су дублетне по акценатским парадигмама *плăч*, *-а* и *лѣт*, *-а*, при чему мислимо да предност треба дати другој парадигми.

1.3. Деадјективна је именица IV Стевановићеве врсте *жѣђ*, *-и* (: неодр. вид *жѣдан*, *-дна* : одр. вид *жѣднѣ*, *-ѣ*).

2. Акценатски типови вишесложних именица насталих суфиксацијом са скраћеном основом и нултим суфиксом (- \emptyset)

2.0. У корпусу налазимо 564 вишесложне именице, од којих су све девербативне.

2.1. Девербативне вишесложне именице без префикса у морфемској структури

2.1.0. Именице ове групе граде се од глагола следећих акценатских типова (означавање је објашњено у т. 1.1.0):

(1а) *вѣдети-вѣдѣм/прăвдати-прăвдăм*; (1б) *вѣдети-вѣдѣм* : *нѣсати-нѣшѣм/сăветовати-сăветујѣм*;

(2) *прăвдати-прăвдăм*;

(3а) *дôлазити-дôлазѣм/напѣсати-напѣшѣм*; (3б) *дôлазити-дôлазѣм/напѣсати-напѣшѣм* : *говôрити-говôрѣм/напѣсати-напѣшѣм*;

(4) *прôчитати-прôчитăм/напѣсати-напѣшѣм*;

(5) *сăветовати-сăветујѣм*,

(6а) *говôрити-говôрѣм*, (6б) *говôрити-говôрѣм/напѣсати-напѣшѣм*; (6в) *говôрити-говôрѣм/напѣса-*

ти-на̀п̄ӣӣе̄м : *говòрити-гòвор̄ӣм*, (6г) *говòрити-гòвор̄ӣм/нап̄исати-на̀п̄ӣӣе̄м* : *говòрити-гòвор̄ӣм/нап̄исати-на̀п̄ӣӣе̄м*;

(7) *нап̄исати-на̀п̄ӣӣе̄м*;

(8) *вòлети-вòл̄ӣм*.

2.1.1. Њихови акценатски типови су следећи (број иза примера се односи на акценатски тип мотивног глагола):

2.1.1.1. *ка̀ша̄љ*, -ӣља (8);

2.1.1.2. *гòвòр̄*, -ора (6а);

2.1.1.3. *цв̄р̄к̄ӯт*, -а: *поклик*, *поклик* (3а), *фијук* (3б), *ћурлик* (4), *звекет*, *клокот*, *крекет*, *топот*, *трепет* (6а), *звиждук*, *јаук*, *пијук* (6б), *цвркут* (6в), *цијук*, *шкргут* (6г), *урлик* (7);

2.1.1.4. *гр̄òхот*, -а / *гр̄òхòт*, -а (6а);

2.1.1.5. *вр̄исак*, -ска: *тресак* (1б), *врисак*, *писак* (5);

2.1.1.6. *жа̀гор*, -а (2);

2.1.1.7. *цв̄р̄к̄ӯт*, -а / *жа̀гор*, -а: *жамор* (1а).

2.1.2. Бројност наведених именица према њиховом акценатском типу и акценатском типу њихових мотивних глагола дата је у Табели 2:

	1		2	3		4	5	6			7	8
	1а	1б		3а	3б			6а	6б	6в		
<i>кѣшаь, -иъа</i> (1)												1
<i>гѣвор, -ора</i> (1)								1				
<i>цѣркѹт, -а</i> (15)				1	1	1		5	3	1	2	1
<i>грѣхот, -а / грѣхѣт, -а</i> (1)								1				
<i>врѣсак, -ска</i> (3)		1	1				2					
<i>жѣгор, -а</i> (1)												
<i>цѣркѹт, -а / жѣгор, -а</i> (1)	1											
УКУПНО (од 23)	1	1	1	1	1	1	2	7	3	1	2	1

Табела 2: Број вишесложних девербативних именица без префикса у морфемској структури према њиховим акценатским типовима и акценатским типовима њихових мотивних глагола

2.2. Девербативне вишесложне именице с префиксом у морфемској структури

2.2.1. Именице I Стевановићеве врсте

2.2.1.1. Мотивни глаголи ових именица припадају следећим акценатским типовима (означеним као у т. 1.1.0):

(1а) *дòлазити-дòлазĩм*; (1б) *дòлазити-дòлазĩм* : *напĩсати-напĩшиẽм*; (1в) *дòлазити-дòлазĩм* : *исписĩвати-исписĩујẽм*; (1г) *дòлазити-дòлазĩм* : *исписĩвати-исписĩујẽм/напĩсати-напĩшиẽм*; (1д) *дòлазити-дòлазĩм/говòрити-говòрĩм* : *дòлазити-дòлазĩм*; (1ђ) *дòлазити-дòлазĩм* : *у̀зети* : *у̀змẽм*;

(2а) *прочĩтати-прочĩтāм*; (2б) *прочĩтати-прочĩтāм* / *погрєпсти/пòгрєпсти-погрєбẽм*; (2в) *прочĩтати-прочĩтāм* : *погрєпсти/пòгрєпсти-погрєбẽм*; (2г) *прочĩтати-прочĩтāм* / *погрєпсти/пòгрєпсти-погрєбẽм* : *дòлазити-дòлазĩм*; (2д) *прочĩтати-прочĩтāм* / *погрєпсти/пòгрєпсти-погрєбẽм* : *прочĩтати-прочĩтāм*, (2ђ) *прочĩтати-прочĩтāм* / *погрєпсти/пòгрєпсти-погрєбẽм* : *говòрити-говòрĩм*; (2е) *прочĩтати-прочĩтāм* : *напĩсати-напĩшиẽм*; (2ж) *прочĩтати-прочĩтāм/говòрити-говòрĩм* : *напĩсати-напĩшиẽм*; (2з) *прочĩтати-прочĩтāм/напĩсати-напĩшиẽм* : *напĩсати-напĩшиẽм*; (2и) *прочĩтати-прочĩтāм* : *прочĩтати-прочĩтāм/напĩсати-напĩшиẽм*, (2ј) *прочĩтати-прочĩтāм* / *погрєпсти/пòгрєпсти-погрєбẽм* : *прочĩтати-прочĩтāм/напĩсати-напĩшиẽм*;

(3) *пòзвати-пòзòвẽм* : *напĩсати-напĩшиẽм*;

(4а) *говòрити-говòрĩм*; (4б) *говòрити-говòрĩм* : *дòлазити-дòлазĩм*; (4в) *говòрити-говòрĩм/дòлази-*

ти-дòлазĩм : *говòрити-гòворĩм/дòлазити-дòлазĩм*,
 (4г) *говòрити-гòворĩм* : *напĩсати-напĩшиẽм*, (4д)
говòрити-гòворĩм/прочĩтати-прочĩтãм/дòлази-
ти-дòлазĩм / *погрєпсти/пòгрєпсти-погрєбẽм* : *дòлази-*
ти-дòлазĩм;

(5) *изãбрати-изãберẽм/изабєрẽм* : *напĩсати-напĩшиẽм*;

(6) *дòнєти-донєсẽм/дòнесẽм* : *говòрити-гòворĩм*;

(7) *измãћи/ìзмãћи/измãкнути-ìзмакнẽм* : *дòлази-*
ти-дòлазĩм,

(8а) *сãветовати-сãветујẽм*, (8б) *сãветовати-сãве-*
тујẽм/дòлазити-дòлазĩм;

(9а) *истрєсти/ìстрєсти-истрєсẽм*, (9б) *истрєсти/*
ìстрєсти-истрєсẽм / *прочĩтати-прочĩтãм*, (9в) *ис-*
трєсти/ìстрєсти-истрєсẽм : *напĩсати-напĩшиẽм*; (9г)
истрєсти/ìстрєсти-истрєсẽм / *напĩсати-напĩшиẽм* :
исписĩвати-исписујẽм;

(10а) *зãгрести-зãгрízẽм* : *напĩсати-напĩшиẽм*; (10б)
зãгрести-зãгрízẽм : *исписĩвати-исписујẽм*;

(11а) *напĩсати-напĩшиẽм*; (11б) *напĩсати-напĩшиẽм*
 : *дòлазити-дòлазĩм*; (11в) *напĩсати-напĩшиẽм* : *ис-*
писĩвати-исписујẽм;

(12) *покрєнути/пòкрєнẽм* : *пòкрєтати/покрєта-*
ти-пòкрєћẽм/пòкрєћẽм;

(13) *дòбити-дòбијẽм* : *напĩсати-напĩшиẽм*;

(14а) *узєти-ўзмẽм* : *дòлазити-дòлазĩм*; (14б) *узєти-*
ўзмẽм/зãрєти-зãррẽм/зãррĩм : *дòлазити-дòлазĩм*;

(15) *дòћи/дòћи-дòћẽм* : *дòлазити-дòлазĩм*;

(16) *пĩсати-пĩшиẽм*.

2.2.1.2. Девербативне именице ове групе припадају следећим акценатским типовима:

1) *ĩзрãз*, -а: *облик, поздрав, судар, пропаст, удар*, а
 ОР даје још и *окрп, пристав и пресрет* (1а), *доглед, из-*

глед, издах, оглед, поглед, пројед, углед, укус (1б), опрез, послух, усклик (1в), подстрек (1г), процват (2б), обрачун, прорачун, а ОР даје још и подлет и потрк (2е), само у ОР узрод (4г), узраст и само у ОР израст и провлак (9в), просек (оруђе), само у ОР посеk и растриж (10а), израз, оглас, одраз, опсег, очај, помен, пораз, проглас, процеп, украс, утег, а само у ОР достиг, омрс, претег и протег (11а), преврат (11б), довик, задах, одсјај, округ, осмех, повик, предах, присјај, просјај, удах, узвик, уздах, подсмех, а само у ОР одах и појав (11в), окрет, покрет, прекрет (12), само у ОР посип (15а), обзир (14б);

2) *п̄д̄риг/п̄д̄риг̄ (1в), само у ОР;*

3) *р̄а̄спор̄е̄д, -а: распојас, само у ОР (1а), одабир (2и), изазов, одазив, опозив и само у ОР опозов (3), упокој (4а), договор, изговор, наговор, одговор, поговор, подговор, преговор, приговор, разговор, уговор и само у ОР заговор (4г), распоред (11в), преокрет (12);*

4) *п̄от̄пис, -а: наум, покољ, понор, пребег, раздер, убрус, узрок, улаз и само у ОР одбег (1а), Васкрс, огрев и само у ОР посеv, прецрт и пригиб (1б), дослух, дочек, порез, почек, урез и само у ОР причек (1в), погреб (2б), убод (2в), поплет, само у ОР (2г), огреб, само у ОР (2д), извоз, одвоз, подвоз (2ђ), ископ, откоп, омот, опкоп, покоп, поткоп, прокоп и само у ОР одлет, помет (мећава) и помет (отпадак) (2е), одброј, само у ОР (2ж), одбор (2и), опход, отров, улов и само у ОР доход, проход (4а), претклон (4б), отвор, оков, поков, потков, доскок, изгон, излог, изрод, одмор, одрод, одрон, одскок, оклоп, опрост, покор, помор, пород, поскок, потоп, узгон, умор, ускок, само у РСЈ. полом и само у ОР облог, подров и отоп (4г), довод, извод, истек, одвод, поток, претек, проток, само у ОР одмет и узвод (4д), избор, убир и само у ОР пребор (5), износ, однос, понос и само у ОР узнос (6), домак, измак, помак, узмак и само у ОР замак*

(не дворац, већ место где се нешто губи, нестаје) (7), *пропун* (9б), само у ОР *навез* (9г), *угриз* (10б), *постриг*, *просек* (отвор и средња вредност) и само у ОР *подстриг*, *посек* и *растриг* (10а), *иступ*, *одсев*, *поруб* и само у ОР *упит* (11а), *одстрел*, *подвез*, *потпис*, *потплат*, *усуд*, само у РСЈ *увез* и само у ОР *примир* (11в), *покрив*, *излив*, *одлив*, *подлив* и само у ОР *опој* (13), *осип* (14а), *извор* (14б), *излаз*, *узлаз* (15);

5) *пђмђл*, -ола / *пђмол*, -а (4г);

6) *прои́звод*, -а (4д);

7) *и́злѐт*, -а / *и́злет*, -а: *испад*, *отпад*, *дохват*, *потхват*, *упад*, *у́став* и само у ОР *прехват* (1а), *ујед* и само у ОР *извид* (1б), *излет* и само у ОР *изум* (2е), *освѐт* (4б), *потрес* (9в), *осврт*, *разврат*, *узврат* (11б), *искаж*, *обруб*, *отказ*, *одјек*, *одред*, *узмах* и само у ОР *измах* (11в), *одсек* (10а);

8) *при́каз*, -а: *нажит*, *нагаз*, *надзор*, *напаст*, *раздор*, *састав* и само у ОР *закољ* и *прибег* (1а), *запев*, *нагиб*, *надев*, *нацрт*, *прегиб*, *преглед*, *прекид*, *препев*, *пример*, *припев*, *промер*, *размер*, *раскид*, *угиб* и само у ОР *загиб* (1б), *зарез*, *намаз*, *нарез*, *премаз*, *размаз*, *разрез* и само у ОР *намиг* (1в), *домет* (1д), *нажсањ* и само у ОР *зажањ* (1ђ), *препек* и само у ОР *пригреб* (2а), *расцвет* (2б), *забод* (2в), *заплет*, *преплет*, *расплет*, *уплет* (2г), *навоз*, *развоз* (2ђ), *закоп*, *залет*, *налет*, *прегор*, *прелет*, *расцвет* и само у ОР *разгор* (2е), *назив*, *сазив* и само у ОР *зазив* и *призив* (3), *закос*, *заход*, *накот*, *наход*, *приход*, *расход* и само у ОР *накос* и *преход* (4а), *заклон*, *заслон*, *наклон*, *наслон*, *прислон* (4б), *намет* (4в), *затвор*, *зачин*, *раскол*, *залог*, *залом*, *замор*, *заскок*, *затвор*, *нагон*, *налог*, *народ*, *наскок*, *наслов*, *начин*, *предлог*, *прекор*, *прекрст*, *прелом*, *претоп*, *прилог*, *приплод*, *при-*

*род, прискок, притвор, разгон, разлог*⁴, *расклон, расол, расплод, распор, распуст, раствор, растоп* и само у ОР *наткров, прелог, нагној и прегон* (4г), *завод, навод, приток* (4д), *набор, прибор, сабор* и само у ОР *набир* и *пребир* (5), *занос, нанос, пренос, принос, разнос* (6), *завет, пророк, савет* (8а), *назѐб* и само у ОР *прекип* (9а), *претрес* (9в), само у ОР *превез* (9г), *засек* и *пресек* (10а), *загриз* (10б), *запрег, заструг, захтев, наниз, наступ, преступ, приступ, расцеп* и само у ОР *захук* (11а), *разлаз* (11б), *забран, закуп, запис, заруб, засад, засен, насад, натпис, прекуп, препис, пресад, приказ, припис, проред, размах, разред, распис, савез* и само у ОР *присад, продир* и *размрс* (11в), *залив, прилив* и само у ОР *налив* и *разлив* (13), *запон, запор, засип, застор, навир, напон, напор* и само у ОР *пресип* (14а), *ззор, назор* (14б), *залаз, налаз, прелаз, прилаз* (15), *дојам, зајам, најам, појам* (16);

9) *rácsō, -ола* (4г);

10) *náboј, -а / náboј, -оја*: само у ОР *разброј* (2ж), *раздвој* (4г), *завој, навој, увој, набој, напој, превој, припој, пробој, развој* и само у ОР *запој* (13);

11) *zǎhvāt, -а / zǎхват, -а*: *захват, препад* (1а), *привид* и само у ОР *најест* (1б), само у ОР *пробод* (2б), *полет, узлет* (2е), *одзив* (3), *прираст* (9в), *затег, огрозд, удав, урес* и само у ОР *натег* (11а), *наврат* (11б), *указ* и само у ОР *призид* и *распар* (11в), *увир* (14а), *презир* (14б);

12) *nâpad, -а / nâпад, -а* (1а);

13) *úvid, -а / úвид, -а*: *прохтев, увид, усев* (1б), *пропрез* (1в), *размет* (1д), *увоз* (2ђ), *укоп, пребол* (2е), *посед* (8б), *наук* (4а), *приклон* (4б), *подмет* (4в), *попуст, прескок, прогон, пропуст, укор, успор, допуст, погон, пре-*

4 Ако није немотивисана.

клоп, припуст, услов и само у ОР *пресол* и *приклоп* (4г), *повод, преток, провод, увод* (4д), *унос* (6), *размак* (7), само у ОР *растег* (11а), *допис, замах, попис, пропис, упис, уред* (11в), *пролив* (13), *продор, простор, увор, успон* (14а), *пролаз* и само у ОР *долаз* (15);

14) *у̀б̄ој/у́бој, -оја* (13);

15) *д̀д̄принос, -а* и *доп̀ринос, -а* (6).

2.2.1.3. У Табели 3 представљена је бројност именица ове групе према њиховом акценатском типу и акценатском типу њихових мотивних глагола, а у Табели 4 њихова бројност према акценатском типу којем припадају и префиксу који се налази у морфемској структури мотивног глагола:

	5	6	7	8			9			10			11			12		13		14		15	16
				8a	8б	8в	9a	9б	9в	9г	10a	10б	11a	11б	11в	12	13	14a	14б				
<i>йзрѣз, -а (68)</i>																							
<i>пѡдриг, -а / пѡдригѣ, -а (1)</i>																							
<i>рѣспорѣд, -а (20)</i>																							
<i>пѡтпис, -а (120)</i>	3	4	5					1		1	5	1	4					5	1	1	2		
<i>пѡмѡл, -ола / пѡмѡл, -а (1)</i>																							
<i>прѡизвод, -а (1)</i>																							
<i>йзлѣт, -а / излет, -а (24)</i>																							
<i>приказ, -а (181)</i>	5	5		3	2					1	1	2	1	9	1	21		4	8	2	4	4	
<i>рѣсѡ, -ола (1)</i>																							
<i>нѡбој, -а / нѡбѡј, -оја (12)</i>																		10					
<i>зѡхвѣт, -а / зѡхвѣт, -а (20)</i>										1				5	1	3				1	1		
<i>нѡпад, -а / нѡпад, -а (1)</i>																							
<i>ўвид, -а / ўвид, -а (45)</i>		1	1											1		6		1	4		2		
<i>ўбѡј/ўбѡј, -оја (1)</i>																							
<i>дѡпринѡс, -а / дѡпринѡс, -а (1)</i>		1																					
УКУПНО (497)	8	11	6	3	1	2	1	6	2	11	2	34	6	60	4	21	15	5	8	4			

Табела 3: Број вишесложних девербативних именица I Стевановићеве врсте с префиксом у морфемској структури према њиховим акцентским типовима и акцентским типовима њихових мотивних глагола

	ВА-	ДО-	ЗА-	ИЗ-	НА-	НАД-	ОБ-	О-	ОД-	ПО-
<i>йзрѣз, -а (68)</i>		3	1	4			4	10	2	11
<i>пѣдриг, -а / пѣдриг, -а (1)</i>										
<i>рѣспорѣд, -а (20)</i>		1	1	2	1			2	3	1
<i>пѣтпис, -а (120)</i>	1	6	1	14	2		3	11	16	24
<i>пѣмѣл, -ола / пѣмѣл, -а (1)</i>										1
<i>пройзвод, -а (1)</i>										
<i>йзлѣт, -а / йзлет, -а (24)</i>		1		6			1	2	5	1
<i>приказ, -а (181)</i>		2	44		41	3				1
<i>рѣсѣ, -ола (1)</i>										
<i>нѣбој, -а / нѣбој, -оја (12)</i>			2		3					
<i>зѣхвѣт, -а / зѣхвѣт, -а (20)</i>			2		3			1	1	1
<i>нѣпад, -а / нѣпад, -а (1)</i>					1					
<i>уѣвид, -а / уѣвид, -а (45)</i>		3	1		1					5
<i>убѣј/убој, -оја (1)</i>										
<i>допринос, -а / допринос, -а (1)</i>		1								
УКУПНО (од 497)	1	17	52	26	52	3	8	26	27	45

	ПОД-	ПРЕ-	ПРЕД-	ПРИ-	ПРО-	РАЗ-	СА-/ СУ-	У-	УЗ-
<i>йзрѧз, -а</i> (68)	3	5		2	10	1	1	6	5
<i>пѡдриг, -а / пѡдриг, -а</i> (1)	1								
<i>рѧспорѣд, -а</i> (20)	1	2		1		3		2	
<i>пѡтпис, -а</i> (120)	9	4	1	3	5	2		12	6
<i>пѡмѡл, -ола / пѡмол, -а</i> (1)									
<i>прѡизвод, -а</i> (1)					1				
<i>йзлѣт, -а / йзлет, -а</i> (24)	1	1				1		3	2
<i>прѧказ, -а</i> (181)		28	1	21	4	29	5	2	
<i>рѧсѡ, -ола</i> (1)						1			
<i>нѧбѡј, -а / нѧбѡј, -оја</i> (12)		1		1	1	3		1	
<i>зѧхвѧт, -а / зѧхвѧт, -а</i> (20)		2		3	1	1		4	1
<i>нѧпад, -а / нѧпад, -а</i> (1)									
<i>уѡид, -а / уѡид, -а</i> (45)	1	5		3	10	3		12	1
<i>уѡѡј/уѡѡј, -оја</i> (1)								1	
<i>дѡпрѧнос, -а / дѡпрѧнос, -а</i> (1)									
УКУПНО (од 497)	16	48	2	34	32	44	6	43	15

Табела 4: Број вишесложних девербативних именица I Стевановићевог врсте с префиксом у морфемској структури према њиховим акценатским типовима и префиксима у саставу њихових мотивних глагола

2.2.1.4. За следеће примере у речницима налазимо различита решења:

ПРИМЕР	Акц. тип у РСЈ	Акц. тип у ОР	ПРИМЕР	Акц. тип у РСЈ	Акц. тип у ОР
додир	йзрѣз	зѣхвѣт/зѣхвѣт	превид	приказ	зѣхвѣт/зѣхвѣт
дозив	йзлѣт/йзлет	приказ	прелив	увид/увид	приказ
доказ	увид/увид	приказ	прељуб	приказ	зѣхвѣт/зѣхвѣт
домах	йзрѣз	йзлѣт/йзлет	прѣмет	йзрѣз	зѣхвѣт/зѣхвѣт
досег	пѣтпис	увид/увид	прѣмор	увид/увид	приказ
жубор	жубор	жубор/жубор	прѣодгој	производ	прѣодгој/ прѣодгѣј
запах	зѣпах	зѣхвѣт/зѣхвѣт	прѣпород	рѣспорѣд	прѣпород/ прѣпорѣд
застој	зѣстој, -ѣја	нѣбој/нѣбој	прѣтпѣв	увид/увид	приказ
изрез	пѣтпис	йзлѣт/йзлет	пролом	пѣтпис	увид/увид
натхваг	йзрѣз	зѣхвѣт/зѣхвѣт	промет	увид/увид	приказ
обрис	йзлѣт/йзлет	йзрѣз	разблуд	зѣхвѣт/зѣхвѣт	приказ

ПРИМЕР	Акц. тип у РСЈ	Акц. тип у ОР	ПРИМЕР	Акц. тип у РСЈ	Акц. тип у ОР
одгој	пòтпис	òдгòј/òдгòј	разглас	зàхвãт/зàхвãт	пðиказ
опис	пòтпис	у̀вид/у̀вид	распад	нãпад/нãпад	зàхвãт/зàхвãт
основ	пòтпис	òснов/òснов	растрој	рãстрој, -òјã	нãбој/нãбој
повез	пðиказ	у̀вид/у̀вид	удео	удео	удео/удео
повој	пòвој/пòвој, -òјã	у̀вид/у̀вид	узгој	пòтпис	у̀згòј/у̀згòј
подухват	рãспорèд	пòдхвãт/ пòдхвãт	улог	пðиказ	у̀вид/у̀вид
позив	зàхвãт/зàхвãт	пðиказ	умак	й̀злèт/й̀злèт	й̀зрãз
поклон	й̀злèт/й̀злèт	й̀зрãз	уплив	пðиказ	пòтпис
пораст	зàхвãт/зàхвãт	й̀зрãз	усек	у̀вид/у̀вид	пòтпис
погез	й̀злèт/й̀злèт	зàхвãт/зàхвãт	целов	цèлов / цèлов, -òвã	й̀зрãз
поход	у̀вид/у̀вид	пòтпис	шапат	шãпãт, -ã / шãпãт, -тã	шãпãт, -ã / шãпãт, -ã

2.2.2. Именице IV Стевановићеве врсте

2.2.2.0. Ова група именица твори се од мотивних глагола следећих акценатских типова (означених као у т. 1.1.0):

(1а) *дòлазити-дòлазĩм*; (1б) *дòлазити-дòлазĩм* : *напĩсати-напĩшиẽм*, (1в) *дòлазити-дòлазĩм/напĩсати-напĩшиẽм* : *напĩсати-напĩшиẽм*;

(2а) *говòрити-гòворĩм*, (2б) *говòрити-гòворĩм* : *напĩсати-напĩшиẽм*;

(3а) *напĩсати-напĩшиẽм*, (3б) *напĩсати-напĩшиẽм* : *исписĩвати-исписĩујẽм*;

(4) *дòбити-дòбĩцĩм* : *напĩсати-напĩшиẽм*.

2.2.2.1. Мотивисане именице припадају следећим акценатским типовима (број иза примера се односи на акценатски тип мотивног глагола):

1) *пòмòћ, -òћи*: *испомòћ, одмòћ, помòћ, премòћ, припомòћ* (2б);

2) *пòчãст, -и*: *пропãст* и само у ОР *препãст* (1а), *почãст* (2а), *дòбит, забит* (4);

3) *пòмĩсао, -сли*: *домĩсао, замĩсао, намĩсао, помĩсао, примĩсао, промĩсао* (1б), *зарãван*⁵ (3б);

4) *прòповєд, -и*: *заповєд, приповєд, проповєд* (1в), *нагòвест* и само у ОР *обãвест* (3а);

5) *прĩчєст, -и*: *напãст* (1а), *прĩчєст* (3б).

2.2.2.2. Табелом 5 исказана је бројност ових именица према њиховим акценатским типовима и акценатским типовима њихових мотивних глагола:

5 Под условом да није мотивисана именицом *рãван* (Маројевић 2012: 645).

	1			2			3		4
	1а	1б	1в	2а	2б	3а	3б		
<i>пѡмѡћ, -оћи</i> (5)					5				
<i>пѡчѡст, -и</i> (5)	2			1					2
<i>пѡмѡсао, -сли</i> (7)		6					1		
<i>прѡповѡд, -и</i> (5)			3			2			
<i>прѡчѡст, -и</i> (2)	1						1		
УКУПНО (од 24)	3	6	3	1	5	2	2	2	2

Табела 5: Број вишесложних deverбативних именица IV Стевановићеве врсте с префиксом у морфемској структури према њиховим акценатским типовима и акценатским типовима њихових мотивних глагола

3. Закључак

3.1. Од укупно 649 анализираних именица насталих суфиксалном творбом са скраћеном основном и нултим суфиксом, у корпусу су најбројније девербативне именице, а међу њима двосложне I Стевановићеве врсте (538).

3.2. Најбројније су оне следећих акценатских типова:

3.2.1. међу једносложним именицама (64):

- 1) именице типа *лѣт, -а* (26);
- 2) именице типа *лѡв, лѡва* (8), од чијих је мотивних глагола половина акценатског типа типа *читати-читāм*;

3.2.2. међу вишесложним именицама (564):

3.2.2.1. код којих нема префикса у морфемској структури (23): именице типа *цвр̑кѡт* (15), које скоро увек мотивишу глаголи чији је видски парњак свршеног вида акценатског типа *говѡрити-гѡворīm*;

3.2.2.2. код којих постоји префикс у морфемској структури (541):

1) именице типа *прѡказ, -а* (181), од којих се већина гради од мотивних глагола следећих акценатских типова:

1а) *говѡрити-гѡворīm* : *напѡсати-напѡшѣм* (37);

1б) *напѡсати-напѡшѣм* : *исписѡвати-исписѡјѣм* (21);

1в) *дѡлазити-дѡлазīm* : *напѡсати-напѡшѣм* (15);

2) именице типа *пѡтпис, -а* (120), које се већином граде од мотивних глагола следећих акценатских типова:

2а) *говѡрити-гѡворīm* : *напѡсати-напѡшѣм* (26);

2б) *прочѡтати-прочѡтāм* : *напѡсати-напѡшѣм* (10);

2в) *дòлазити-дòлазĩм* или дублетни глаголи *говòрити-гòворĩм / прочìтати-прочìтãм / дòлазити-дòлазĩм / погрèпсти/пòгрèпсти* : *дòлазити-дòлазĩм* (по 9);

3) именице типа *ĩзрãз, -а* (68), код којих је већина мотивних глагола следећих акценатских типова:

3а) *напĩсати-напĩшиẽм* : *исписĩвати-исписујẽм* (15);

3б) *напĩсати-напĩшиẽм* (15);

3в) *дòлазити-дòлазĩм* (8);

3г) *дòлазити-дòлазĩм* : *напĩсати-напĩшиẽм* (8);

4) именице типа *у̀вид, -а / у̀вид, -а* (45), које се већином граде од глагола типа *говòрити-гòворĩм* : *напĩсати-напĩшиẽм* (13);

5) именице типа *ĩзлẽт, -а / излет, -а* (по 24), углавном мотивисане глаголима типа *дòлазити-дòлазĩм* и *напĩсати-напĩшиẽм* : *исписĩвати-исписујẽм* (по 7);

б) именице типова *рãспорẽд, -а* (20), које се углавном граде од глагола типа *говòрити-гòворĩм* : *напĩсати-напĩшиẽм* (11);

7) именице типа *зãхвãт, -а / зãхват, -а* (20);

8) именице типа *на̀бој, -а / на̀бој, -оја* (12), од којих су све сем две од мотивних глагола акценатског типа *дòбити-дòбĩјẽм* : *напĩсати-напĩшиẽм*.

3.3. Међу њиховим мотивним глаголима, најбројнији су следећи акценатски типови:

3.3.1. код једносложних именица (64):

3.3.1.1. глаголи типа *чìтати-чìтãм* (11);

3.3.1.2. глаголи типа *ћúтати-ћúтĩм* (7) – од којих су све именице типа *лẽт, -а* сем једне морфолошки дублетне типа *чãр, -и*;

3.3.2. код вишесложних именица (564):

3.3.2.1. без префикса у морфемској структури (23): глаголи типа *говòрити-гòворĩм* (7), од којих су скоро све мотивисане именице типа *цвр̀кúт* (5);

3.3.2.2. с префиксом у морфемској структури (541):

1) глаголи типа *говòрити-говòрїм* : *напїсати-напїшиєм* (91), од којих су најбројније мотивисане именице типа *прїказ*, -а (37), *пòтпис*, -а (26) и *рəспорєд*, -а (11);

2) глаголи типа *напїсати-напїшиєм* : *исписівати-исписујєм* (60), који већином граде именице типа *прїказ*, -а (21) и *їзрəз*, -а (15);

3) глаголи типа *дòлазити-дòлазїм* (35), од којих скоро подједнако има мотивисаних именица типа *їзрəз*, -а (9), *пòтпис*, -а (8), *прїказ*, -а (8) и дублетних *їзлєт*, -а / *їзлет*, -а (7);

4) глаголи типа *дòлазити-дòлазїм* : *напїсати-напїшиєм* (35), од којих су најбројније именице типа *прїказ*, -а (15) и *їзрəз*, -а (8);

5) глаголи типа *напїсати-напїшиєм* (34), који најчешће граде именице типа *їзрəз* (15) и *прїказ* (9);

6) глаголи типа *прочїтати-прочїтəм* : *напїсати-напїшиєм* (27), који граде углавном именице типа *пòтпис*, -а (11) и *прїказ*, -а (7);

3.4. Анализа двосложних девербативних именица I Стевановићеве врсте с префиксом у морфемској структури показала је следећи распоред префикса према доминантим акценатским типовима:

3.4.1. највећи број именица типа *прїказ*, -а (181) формирају глаголи с префиксима *за-* (44), *на-* (41), *раз-* (29), *пре-* (28) и *при-* (21);

3.4.2. код именица типа *пòтпис*, -а (120), највећи број мотивних глагола је с префиксима *по-* (24), *од-* (16), *из-* (14), *у-* (12) и *о-* (11);

3.4.3. именице типа *їзрəз*, -а (68) већином су мотивисане глаголима с префиксима *по-* (11), *о-* (10) и *про-* (10).

3.5. Што се тиче именица IV Стевановићеве врсте (29), изузев деадјективне *жєћ*, -и, све у корпусу су девер-

бативне, и 24 су вишесложне. Све вишесложне именице осим 2 имају краткосилазни (на првом слогу) у ном. јд. Највише њих чува дужину у парадигми (17), а губе је само именице чији су мотивни глаголи на *-моћи* (5).

3.6. Две именице могу припадати I и IV Стевановићевој врсти и обе су девербативне, акценатских типова *блѹд*, *-а/-и* и *чър*, *-а/-и*.

ИЗВОРИ:

ОР: М. Николић, *Обратни речник српскога језика*, Београд: Палчић, 2000.

РСЈ2011: *Речник српскога језика*, Друго, измењено и поправљено издање, Нови Сад: Матица српска, 2011. [2007]

ЛИТЕРАТУРА

Даничић 1925: Ђ. Даничић, *Српски акценти*, Београд–Земун: Графички завод „Макарије”.

Дешић 1976: М. Дешић, Акценатске парадигме у српскохрватском језику, *Научни састанак слависта у Вукове дане*, 5, 689–704.

Дешић 2013: М. Дешић, Акценат изведених и сложених ријечи у савременом српском језику с обзиром на акценат основне ријечи (основни типови), *Српски језик*, XVIII, стр. 23–34.

Јокановић-Михајлов 2012: Ј. Јокановић-Михајлов, *Прозодија и говорна култура*, Београд: Друштво за српски језик и књижевност Србије.

Клајн 2003: И. Клајн, *Творба речи у савременом српском језику – II део (суфиксација и конверзија)*, Београд: Завод за уџбенике и наставна средства – Институт за српски језик САНУ – Нови Сад: Матица српска.

- Маројевић 2012: Р. Маројевић, Српски и словенски нулти суфикс, *Творба речи и њени ресурси у словенским језицима*, Београд: Филолошки факултет, 637–652.
- Николић 1962а: Б. Николић, Акценат изведених именица у српскохрватском књижевном језику, *Наш језик*, XII, 7/10, 270–279.
- Николић 1962б: Б. Николић, Акценатске алтернације у савременом српскохрватском књижевном језику, Београд: *Јужнословенски филолог*, 25, 185–196.
- Николић 1963: Б. Николић, Акценат изведених именица у српскохрватском књижевном језику (наставак), *Наш језик*, XIII, 1/2, 95–114.
- Николић 1970: Б. Николић, *Основи млађе новоштокавске акцентуације*, Београд: Институт за српскохрватски језик.
- Николић 1971: Б. Николић, Акценат интернационализама у савременом српскохрватском књижевном језику, *Наш језик*, XVIII, 4/5, 220–228.
- Ракић 1992: С. Ракић, Именички суфикси и акценти, *Зборник Матице српске за филологију и лингвистику*, XXXV, 1, 141–159.
- Стевановић 1991а: М. Стевановић, *Књига о акценту књижевног језика*, Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.
- Стевановић 1991б: М. Стевановић, *Савремени српскохрватски језик (граматички системи и књижевнојезичка норма) I*, Београд: Научна књига.
- Ћорић 2008: Б. Ћорић, *Творба именица у српском језику*, Београд: Друштво за српски језик и књижевност Србије.
- Ћорић 2015: Б. Ћорић, Кратак преглед творбе речи у српском језику, *Путевима српског језика, књижевности и културе – скуп слависта, предавања I*, Београд: Филолошки факултет, Међународни славистички центар, 117–138.

Nikola V. Radosavljević

PROSODIC CONSEQUENCES OF STEM
SHORTENING: NOUN-TO-NOUN,
ADJECTIVE-TO-NOUN AND VERB-TO-NOUN
SUFFIXATION WITH SUFFIX -Ø

Summary

The author examines the accents of the nouns derived by suffixation with suffix -Ø in the modern Serbian language. The corpus is extracted from “Rečnik srpskoga jezika” (2011, 2nd edition), “Obratni rečnik srpskoga jezika” (2000; author: Miroslav Nikolić) and “Tvorba reči u savremenom srpskom jeziku - II deo (sufiksacija i konverzija)” (2003; author: Ivan Klajn) and accented according to first two abovementioned dictionaries.

The author analyses accent alternations between bases and derived nouns and postulates their typology by taking into account prosodic and word formation criteria. The primary criterion is the number of syllables of derived nouns, the secondary criterion is the part of speech of their bases, the tertiary criterion is the accentual type of derived nouns and the quaternary criterion is the accentual type of their bases. In the case of polysyllabic deverbal nouns, the tertiary criterion is the type of their morphological paradigm, the quaternary criterion is the presence of prefixes in their morphemic structure, the quinary criterion is the accentual type of derived nouns and the senary criterion is the accentual type of their bases.

The main goal of this paper is to determine prosodic effects of stem shortening for the derived nouns in all presented examples, and in that way contribute to research and understanding of the word accent in word formation.

Key words: modern Serbian language, prosody, word accent, prosodic alternations, suffixation, nouns, suffix -Ø.